

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar közigazgatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében biztosított támogatással valósult meg (2022)

Jelen tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00014 számú projekt keretében kifejlesztett Varga Norbert: A magyar közigazgatás története (2020.; <https://eta.bibl.u-szeged.hu/5037/>) és Pétervári Máté: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (2020.; <https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>) című tananyagok, illetve annak egyes részeinek felhasználásával készült.

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

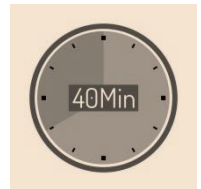
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A független, felelős magyar Ministerium létrejötte az 1848:III. tc. alapján

I. Általános bevezetés:

Az utolsó rendi országgyűlés 1848. április 11-én szentesített törvényei (**áprilisi törvények**) a polgári átalakulás alapjait rakták le, amelyek a történeti alkotmányunk részét képezték.

A polgári államszervezet kialakításával kapcsolatos fontosabb törvények:

1848:III. tc. - a független felelős magyar minisztérium felállításáról

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84800003.TV>

1848:IV. tc. - az országgyűlés működéséről

1848:V. tc. - a népképviselői választójogról

1848:VII. tc. - Erdély visszacsatolásáról

1848:XVI. tc. - a vármegyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról

1848:XXIII. tc. - a szabad királyi városokról

1848:XXIV. tc. - a községekről.

Az utolsó erdélyi országgyűlés legfontosabb törvénye volt, hogy elfogadták Magyarország és Erdély unióját (1848: erd. 1. tc.)

II. Független, felelős magyar Ministerium

a) Független és magyar

A jogalkotó a független jelzővel nem a Magyar Királyság Habsburg-uralkodótól való esetleges függetlenné válási szándékát kívánta kifejezni, hanem az **udvari kormányzések**től való függetlenségét hangsúlyozták az újonnan létrejövő minisztériumnak. A magyar jelző is ugyanerre utalt, hogy a Habsburg-birodalmon belül önálló magyar kormányszerv létrehozására irányul a szándékuk. Ennek eredményeként a központi kormányzati feladatok ellátására kialakított szerv *székhelye* a törvény értelmében a még különálló **Pest-Buda**.

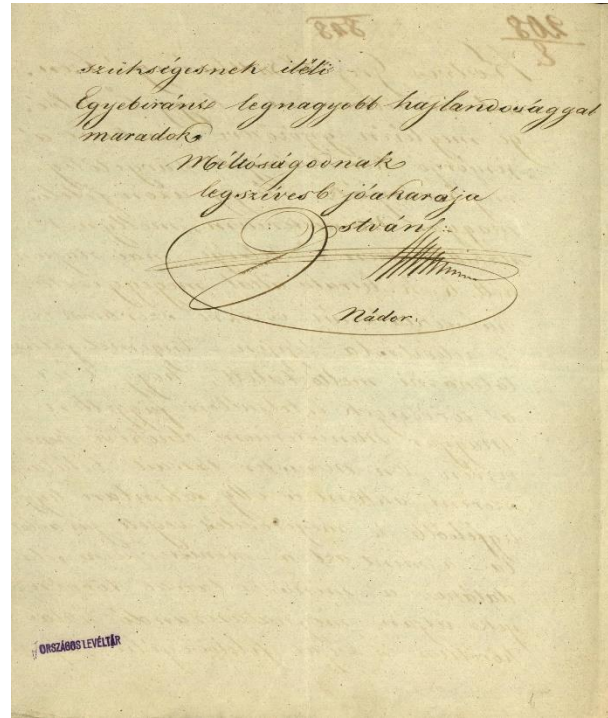
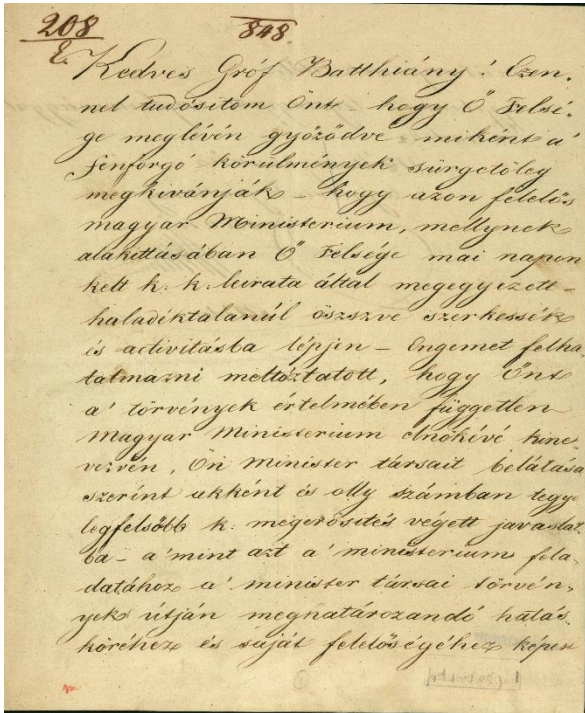

1. kép: A Horváth-ház Pesten, ahol a magyar minisztertanács 1848 májusától szeptemberig üléseit tartotta

b) Ministerium

A minisztérium elnevezés a korábbi **dikaszeriális rendszerrel való szakítást** jelképezte, ugyanis az angol példa nyomán vették át ezt a működési formát. A központi kormányzati szerv működését továbbra is a szakértelemre alapozták a dikasztériumokhoz hasonlóan, azonban szakítottak a korábbi testületi jelleggel, így az **egyszemélyi döntéshozatalra** és felelősségre alapozták a minisztérium működését. A dikasztériumok *királytól való függését* is jelentősen csökkentették a minisztériumok esetében, ugyanis az új minisztériumok és a király kapcsolata csak a miniszterelnök és a miniszterek kinevezésére szorítkozott. A *miniszterelnököt a király nevezte ki, míg a minisztereket a miniszterelnök javaslatára nevezte ki az uralkodó az 1848:III. tc. értelmében*. A minisztérium vette át a m. k. kancellária, a m. k. helytartótanács és a m. k. kincstár szerepét, így a korábbi dikasztériumok megszűntek Magyarországon.

A minisztérium terminológia nem vág egybe a mai fogalmi rendszerrel, mivel a **kormány** (minisztertanács) megnevezésnek feleltethető meg a **minisztérium** a mai szóhasználattal. A kormány ugyanis magában foglalja a miniszterek összességét, míg a mai fogalmi keretek szerint a minisztérium a valamely miniszter által irányított hivatali szervezet, amelyek szakágak szerint szerveződtek.

2. kép: István nádor leiratát tartalmazó okirat, amelyben gróf Batthyány Lajost V. Ferdinánd felhatalmazása alapján miniszterelnökké nevezte ki. (Arany Krisztina: Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése. A linken a kinevezés története is megismerhető: https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/batthyany_lajos_miniszterelnoki_kinevezese.html)

III. Miniszteri felelősség

A miniszteri felelősség bevezetése a legnagyobb nívója a törvénynek, ugyanis a dikasztériális szerveknek a király felé fennálló felelősség helyébe az országgyűlés irányába való felelősség lépett. Ennek meghonosítása a **parlamentarizmus elvének** bevezetését jelentette, amely azt jelentette, hogy a **végrehajtó hatalom (kormány) a törvényhozó hatalomnak (országgyűlés tartozik felelősséggel).**

a) **Politikai felelősség (interpelláció)**

A politikai felelősség megnyilvánulási formája az **interpelláció**. Az interpelláció szabályait az 1848:III. tc. nem szabályozta, hanem az alkotmányos szokásjog határozta meg. A Képviselőházban az **országgyűlési képviselők** az interpelláció során *kérdéseket* intézhetnek (interpellálhatták) az ügyben illetékes miniszterhez, akinek arra válaszolnia kellett. A **miniszter válaszában elfogadásáról szavazás útján egyszerű többséggel döntött a**

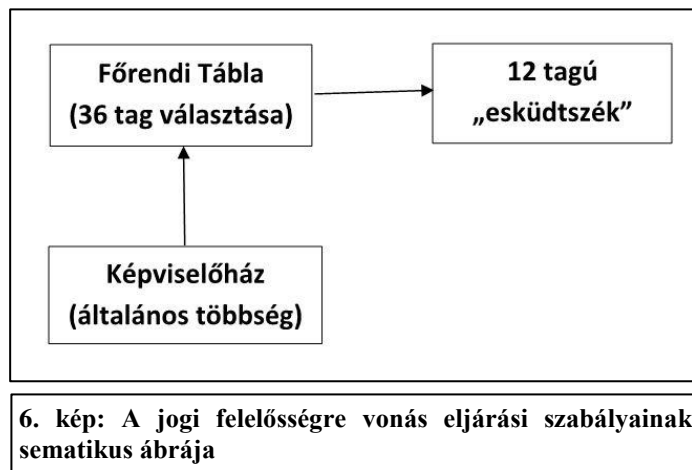
Képviselőház. A miniszter válaszárol való szavazásában nyilvánult meg a politikai felelősség lényege, ugyanis a miniszter válasának elutasítása esetén a miniszternek az alkotmányos szokásjog szerint le kellett mondania, a kormányfő válasának leszavazása pedig az egész kormány távozását eredményezte. A válasz elutasítása ugyanis azt jelképezte, hogy a miniszter/miniszterelnök elvesztette az országgyűlés bizalmát. A politikai felelősségre vonhatóság érdekében az országgyűlés mindkét kamarájában (Képviselőház, Főrendi Tábla) rendelkeztek részvételi joggal, ott felszólalhattak, azonban csak akkor szavazhattak, ha születési előjoguknál fogva a Főrendi Tábla tagjai voltak, vagy a Képviselőházban, ha országgyűlési képviselői mandátumuk volt.

Az alábbi linken elérhető Tisza Kálmán Tóth Vilmos belügyminiszter irányába benyújtott interpellációja a köztörvényhatóságokról szóló 1870:XLII. tc. végrehajtása tárgyában:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1869_16/?pg=313&layout=s

NAGY IVÁN (szerk): *Az 1869-ik évi ápril 20-dikára hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. XVI. k. Pest, Légrády Testvérek, 1871. 304-310. pp.

b) Jogi felelősség

Az 1848:III. tc. a jogi felelősséget pontosan szabályozta és **három esetkörét** határozta meg. Mind a három esetet a miniszter hivatali kötelességét ellátva követhette el. A miniszteri ellenjegyzéssel a *királytól átvállalt felelősség* esetén szintén jogi felelősségre vonásra kerülhetett sor, ha az uralkodó törvénysértő rendeletét/határozatát írta alá a miniszter.

A jogi felelősség esetkörei:

- ❖ A minisztert felelősségre vonhatták *mindazon tettéért vagy rendeletéért*, amely az **ország függetlenségét**, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvényeket, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sértette.
- ❖ A miniszter felelősségre vonható, ha a **kezére bízott pénzt** vagy egyéb értéket elsikkasztotta vagy azt törvényellenesen használta fel. Ez szoros összefüggésben állt

az 1848:IV. tc.-ben bevezetett országgyűlés által elfogadott *költségvetéssel* és zárszámadással. A költségvetésben pontosan meghatározták a miniszter mire fordíthatja a számára biztosított pénzösszeget, így az ettől való országgyűlési engedély nélküli eltérés esetén felelősségre vonásra számíthatott.

- ❖ Végezetül pedig akkor, ha a miniszter a **törvények végrehajtása során, vagy a közrend fenntartása vonatkozásában mulaszt**, amennyiben ez a törvények által rá ruházott végrehajtási eszközökkel elháríthatók lettek volna.

5. kép: Gr. Batthyány Lajos az első független, felelős magyar minisztérium miniszterelnöke (Barabás Miklós festménye)

A törvény ebben az esetben az **alaki/eljárásjogi szabályokat** is rögzítette, vagyis azt, hogy milyen eljárás keretében lehetett felelősségre vonni a minisztert. A vád alá helyezésről a **Képviselőház** általános többséggel dönthetett. Ezt követően a Főrendi Táblához küldték az ügyet, hiszen a **Főrendi Tábla** tagjai közül titkosan 36 főt választott, amelyből a felelősségre vonás alatt álló miniszter 12 főt és a vád képviseletére, a Képviselőházból kiküldött biztosok szintén 12 főt **kihúzhattak**. A maradék 12 fő döntött a felelősségre vonás alatt álló miniszter ügyében. Ezáltal egy „**esküdtszékszerű**” testület dönthetett a miniszter felelősségre vonásáról.

Az elmarasztalt miniszternek **nem** adhatott **egyéni kegyelmet** a király, hanem csak közkegyelem útján esetén mentesíthette a minisztert a felelősségre vonás alól. Ennek a rendelkezésnek az volt a célja, hogy a miniszteri ellenjegyzés miatti felelősségre vonás után a király kegyelem útján ez alól ne menthesítse.

c) Köztörvényi felelősség

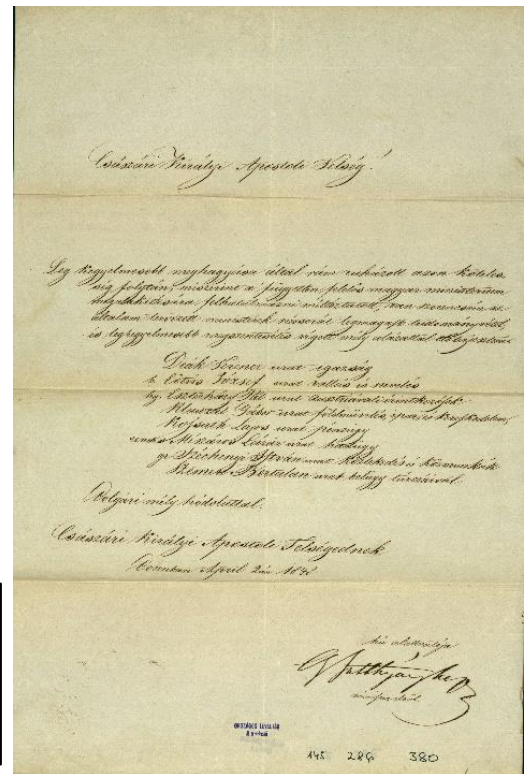
A **miniszter hivatalos minőségén kívüli cselekményeiért mind magánjogi, mind büntetőjogi értelemben magánszemélyként felelt**. Az ilyen ügyek elbírálására a rendes bíróságok voltak jogosultak.

36. § Hivatalos minőségükön kívül elkövetett egyéb vétségökre nézve a ministerek a köztörvény alatt állanak..- 1848. évi III. törvénycikk - független magyar felelős ministerium alakításáról

IV. Minisztériumok az 1848:III. tc. értelmében

A kormány a törvény értelmében nyolc miniszterből és a miniszterelnökből állt. A miniszterek ún. **osztályok** élén álltak, amelyet a mai fogalmaink szerint minisztériumoknak neveznénk. A miniszterek „portfólióját” **tárcának** titulálták. A miniszterek székhelye **Buda-Pesten** volt a *király személye körüli miniszter* kivételével, aki **Bécsben** az uralkodó mellett képviselte a magyar érdekeket.

7. kép: Batthyány Lajos felsőbb megerősítés végett az alábbi felterjesztésben tett javaslatot a miniszterekre. (Arany Krisztina: Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése. <https://mnl.gov.hu/a/het-dokumentuma/batthyany-lajos-miniszterelnoki-kinevezese.html>)

Az első független felelős kormány (Batthyány-kormány) összetétele:

Tisztség	Név
Miniszterelnök	gróf Batthyány Lajos
Igazságügyminiszter	Deák Ferenc
Belügyminiszter	Szemere Bertalan

Vallás- és közoktatási miniszter	báró Eötvös József
A király személye körüli miniszter	herceg Esterházy Pál Antal
Pénzügyminiszter	Kossuth Lajos
Földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter	Klauzál Gábor
Honvédelmi miniszter	Mészáros Lázár
Közmunka- és közlekedésügyi miniszter	gróf Széchenyi István

Batthyány-kormány

1848. április 11. – október 2.

Esterházy Pál
A király személye körüli miniszter

Széchenyi István
Közlekedés- és közmunkaügyi miniszter

Eötvös József
Vallás- és közoktatásügyi miniszter

Klauzál Gábor
Földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter

Mészáros Lázár
Hadügyminiszter

Szemere Bertalan
Belügyminiszter

Batthyány Lajos
Miniszterelnök

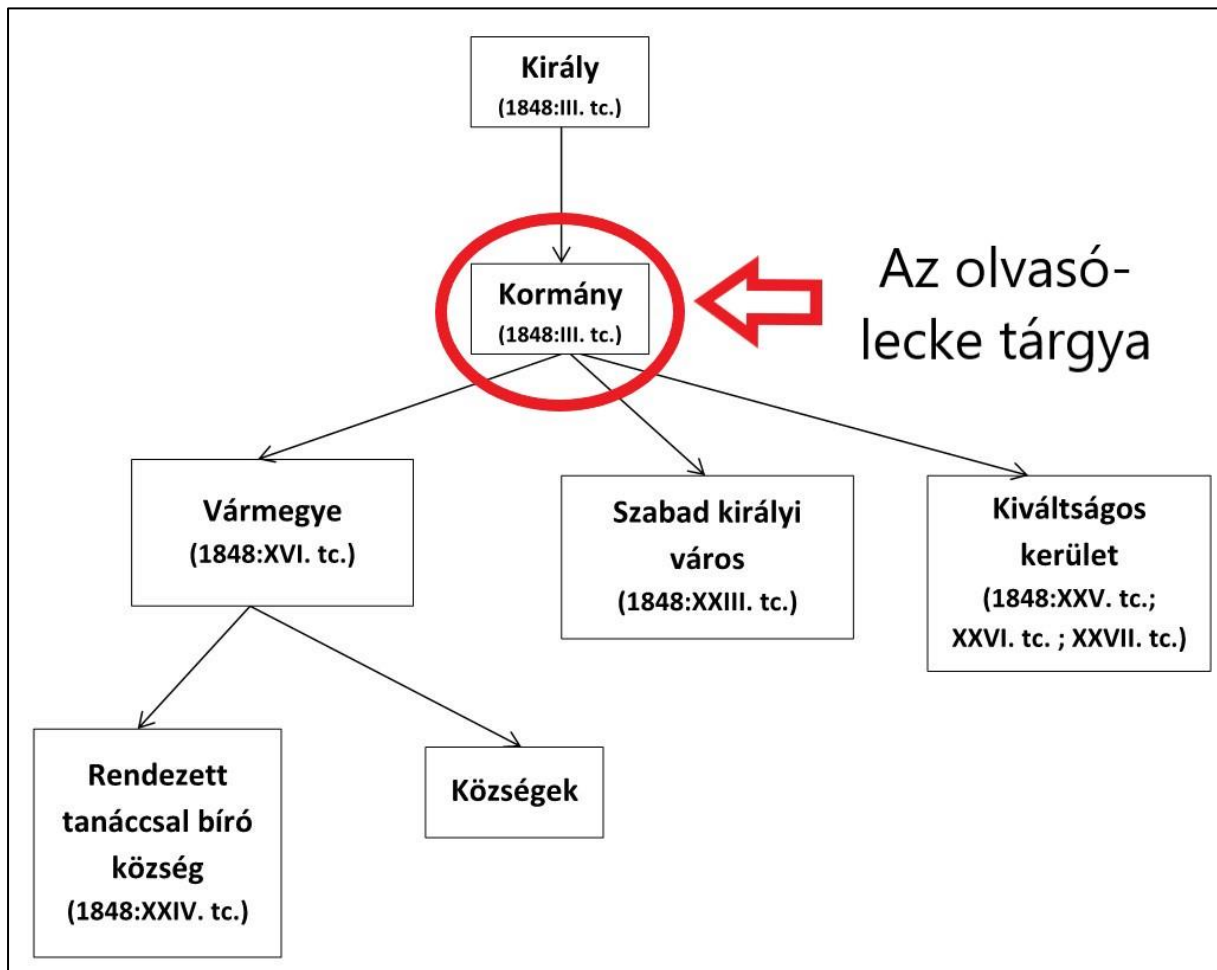
Deák Ferenc
Igazságügyi miniszter

Kossuth Lajos
Pénzügyminiszter

V. Miniszttertanács

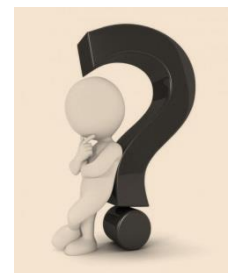
A miniszttertanács ülésén az **összes miniszter** részt vehetett, mivel ennek feladata a több minisztériumot érintő kérdésekben való döntés. Elsősorban a király, vagy az ő távollétében a nádor hívhatta össze a tanácsot, de ebben az esetben az elnevezése **koronatanács**. A távollétükben a miniszterelnök bármikor összehívhatta a miniszttertanácsot. A legtöbb esetben így a miniszterelnök *elnökölt* a miniszttertanács ülésén.

8. kép: Az áprilisi törvények által kialakított végrehajtási szervezet.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mit jelképezett az 1848:III. tc. címében a független jelző?
2. Milyen alapelvek szerint szerveződött a minisztérium (kormány)? Honnan vette a jogalkotó a mintát?
3. Mi a parlamentarizmus elve?
4. Hogyan történik a miniszterek politikai felelősségre vonása?

5. Milyen esetkörökben áll meg a miniszterek jogi felelőssége?
6. Mik a jogi felelősségre vonás eljárási szabályai?
7. A minisztert a köztörvényi felelősség is a hivatali minőségében elkövetett tetteiért terheli?
8. Sorolja fel az első független, felelős magyar minisztérium tagjait tárcáikkal!
9. Ki elnökölhet a minisztertanácson? Mi ennek a szervnek a feladata?

FELHASZNÁLT IRODALOM

MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2003. 402-409.

pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanyortenet-osiris-tankonyvek-2003/>

Pétervári Máté: A független, felelős magyar Ministerium létrejötte az 1848:III. tc. alapján. In: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (online oktatási csomag), 2020.

<https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>

AJÁNLOTT IRODALOM

BATHÓ Gábor: *A magyar kormány szerkezetének változásai és működése egyes aspektusai Magyarországon 1848 és 1944 között*. Budapest, Doktori értekezés, 2021. 88-101. pp.

[https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Batho_Gabor_dolgozatv\(1\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Batho_Gabor_dolgozatv(1).pdf)

RUSZOLY József: „Egy új alkotmány Magyarországnak” (Az 1848:III. tc. létrejötte). In: Ruszoly József: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, Jatepress, 1997. 25-43. pp.

SZENTE Zoltán: *Kormányzás a dualizmus korában*. Budapest, Atlantisz, 2011. 209-309. pp.

SZABÓ István: Néhány gondolat a miniszterek jogi felelősségéről a Lajtán innen és túl. In: Balogh Judit et al. (szerk.): *65. Studia in honorem István Stipta*. Budapest, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 417-428. pp.